

LİSE ÖĞRENCİLERİNİN DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSİNDEKİ DEĞERLER EĞİTİMİNE BAKIŞI (ŞANLIURFA ÖRNEĞİ)

High School Students Views on Values Education in Religious Culture and Moral Knowledge Course (A Case Study in Şanlıurfa)

Serap ALTUĞ

Milli Eğitim Bakanlığı, Şanlıurfa, Türkiye. serapaltug63@gmail.com

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih KAYAN

Harran Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Din Eğitimi Anabilim Dalı. Şanlıurfa, Türkiye. kayanfatih@yahoo.com

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş/Received

22.08.2023

Kabul/Accepted

20.09.2023

Sayfa/ Page

54-66

Öz

Dünya genelindeki tüm eğitim sistemleri değerler eğitimine öğretim programlarında yer vermektedirler. Nitekim toplumun tamamının sahip olması beklenen birtakım temel değerler vardır ve bu değerlerin bireye aktarımının sadece aile ve çevreye bırakılması beklenemez. Ülkemiz eğitim sisteminde değerler eğitimine ilişkin kazanımlar daha çok Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde kendine yer bulmaktadır. Bu araştırmada DKAB derslerinde yer alan değerler eğitimine ilişkin kazanımlar lise öğrencilerinin görüşlerinden yola çıkılarak değerlendirilecektir. Araştırmada veri toplama aracı olarak 9 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Toplam 28 öğrenci ile yürütülen çalışmadan elde edilen bulgulara göre öğrenciler genel olarak DKAB derslerinde yer alan değerlere ilişkin kazanımları gerekli ve önemli görmektedirler. Buna rağmen öğrencilerle yapılan görüşmeler sonucunda değerlere ilişkin kazanımların gerçek hayatta kullanılmasına yönelik birtakım eksikliklerin olduğu görülmektedir. Bunun yanında öğrenciler okulda ve çevrede edinilen değerlerin çoğu zaman birbirleriyle uyumadığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Araştırmadan elde edilen sonuçlar, öğrenci merkezli bir öğrenme ortamının değerlerin içselleştirilmesinde önemli bir rolü olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Değer, değerler eğitimi, din kültürü ve ahlak bilgisi dersi, lise öğrencileri.

Abstract

Education systems all around the world include values education in their curriculum. Thus, there are some essential values that the entire society is need to have, and the transfer of these values to the individual cannot be expected to be left only to the family and the social environment. In our curriculum, the aims that are related to values education are mostly being found in the Religious Culture and Moral Knowledge courses. In this research, the achievements related to values education in DKAB courses will be evaluated based on the opinions of high school students. A semi-structured interview form consisting of 9 questions was used as a data collection tool in the research. According to the findings obtained from the research carried out with a total number of 28 students, the students generally consider the acquisitions related to the values in DKAB courses necessary and important. Despite this, as a result of the interviews with the students, it is seen that there are some deficiencies in the use of the acquisitions related to values in real life. In addition, students stated that the values acquired at school and in the social environment often do not match with each other. The results obtained from the research reveal that student-centered learning environments have an important role in the internalization of values.

Keywords: Value, values education, high school students, religious culture and ethics course.

Atıf/Citation: Altuğ, S. ve Kayan, M.F. (2023). Lise öğrencilerinin din kültürü ve ahlak bilgisi dersindeki değerler eğitimine bakışı (Şanlıurfa örneği). *MECMUA-Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi* ISSN: 2587-1811 8(16), 54-66.

Bu makale Serap Altuğ'un "Ortaöğretim Öğrencilerinin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersindeki Değerler Eğitimine Bakışı (Şanlıurfa Örneği)" adlıdevam eden yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

Değer eğitimi son yıllarda dünya genelinde olduğu gibi Türkiye’de de yoğun bir ilgi görmektedir. Dünyanın yaşadığı ahlaki bunalımlar neticesinde ülkeler, kendi vatandaşları için eğitim yoluyla birtakım değerleri kazandırmak ve bu sayede bireyin yaşadığı sorunları en aza indirmek ayrıca devletlerin kendilerince ideal vatandaş diye nitelendirdiği insan tipine ulaşmasını sağlamak adına değerler eğitimine daha çok önem vermektedirler.

Farklı birtakım yaklaşımlarla işe koşulan değerler eğitimi, önem arz ettiğine inanılan değerleri öğrencilere kazandırmayı amaçlamaktadır. Öğretim programlarımızda da değerler eğitimine önem verildiğini özellikle Türkçe, Sosyal Bilgiler ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde bu değerlerin yoğun olarak işlendiğini görmekteyiz. Konuyu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi özelinde ele aldığımızda ise öğretim programında yer alan kazanımların büyük oranda değerler eğitimine ayrıldığını gözlemlemekteyiz.

Değer kavramı Türk Dil Kurumu tarafından bir şeyin önemini belirlemeyi sağlayan, ancak duyu organlarıyla algılanamayan ölçü, bir şeyin karşılığı, bir varlığın toplumsal, ruhsal, ahlaki ya da güzellik bakımından taşıdığı yüksek ya da faydalı nitelik” (TDK, 1998: 538) şeklinde tanımlanmıştır. Akbaş (2004, s. 57) değerın davranışlar üzerindeki yönlendirici etkisine vurgu yaparak “bireyin çevresiyle etkileşimi sonucunda içselleştirdiği ve davranışlarını yönlendiren standartlar” şeklinde bir tanımlamada bulunurken, Güngör (1998) ise değerden “bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır” şeklinde bahsetmiştir. Uysal’a (2003, s. 52) göre ise değer, kutsallığı olan kutsallık atfedilen bir kavram olarak tanımlanmaktadır.

Değerler, zaman içerisinde kısmi ya da büyük oranlarda değişime uğrayabilmektedirler. Bu durum değişen zaman ve ortama bağlı olarak gerçekleşen birtakım farklılaşmalarla ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında değer algıları toplumdan topluma değişiklik gösterebilmekte değerlerin algılanış düzeyi değişebilmektedir. Toplumlar bazı değerleri önceleyebilirken bazı değerler arasında ise seçici davranabilmektedirler (Aydın, 2003, s. 125). İnsanın kendini anlamlandırma çabası sonucu ortaya çıkan değerler sonrasında toplumun tamamına mal olarak ortak bir kültür mirasını oluşturmaktadırlar (Kaymakcan ve Meydan, 2014, s. 179).

İçinde yaşanan ortam kişinin değer dünyasını şekillendirmesine ve davranışa dönüştürmesine yardımcı olmaktadır. Birey çocukluk yıllarında tanıştığı değerler üzerine hayatını bina ederek bir anlam dünyası oluşturmaya başlamakta, sonraki öğrenmeleriyle bunu devam ettire gelmektedir (Tarhan, 2018). Toplumlar hedefleri doğrultusunda önemli gördükleri değerleri ön plana çıkarmaktadırlar ve ona uygun hedefler belirlemektedirler. Örneğin hedef kalkınma ise bu boyutta hedefler öne çıkmakta, hedef çağdaş bir toplumsa bu boyutta hedefler ön plana çıkmaktadır (Akbaş, 2004, s. 96).

Poyraz’a (2013) göre değerler tek başlarına ele alınmamalı, bağlantılı oldukları eylemlerle birlikte değerlendirilmelidirler. Bu doğrultuda değerleri anlamlandırma adına insanı daha iyi kavramak gerekmektedir. Nitekim insan kendine özgü üç etkinlikle değer oluşturmaktadır. Bunları ahlak, bilgi ve sanat şeklinde kategorize etmek mümkündür. Bu alanlar insan üzerinde farklı oranlarda etkiler meydana getirmekte ve eylemlerle birlikte ortaya çıkmaktadırlar.

Okullarda verilen değerler eğitiminde öğrencilerin kendi değer dünyalarını oluşturmalarına yönelik etkinliklere yer verilmeli, öğretmenlerin de bu süreçte onlara rehberlik ederek yol göstermeleri beklenmektedir (Kaymakcan ve Meydan, 2014, s. 188). Bu bağlamda değer eğitiminin önündeki en büyük engel öğretmenlerin söyledikleri ile yaşadıkları arasında tezatlık bulunmasıdır (Ulusoy ve Dilmaç, 2018, s. 14). Kale’ye (2013) göre değerleri eğitimi süreçlerinin öğrenen merkezli bir yapıda yürütülmesi büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda yapılması beklenen öğretim programlarının öğrenci merkezli bir yapıda geliştirilmesidir.

Değerlere ilişkin kazanımlar ülkemizde ilkokuldan liseye tüm kademelerde farklı dersler aracılığıyla öğretim programlarına dâhil edilse de Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi değerler eğitiminin en yoğun şekilde ele alındığı ders olarak öne çıkmaktadır. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi kapsamında ilkokul dördüncü sınıftan on ikinci sınıfa kadar değerler eğitimine ilişkin kazanımlara yer verilmekte, bu süreçte bazı kademelerde bahsi geçen kazanımlara daha sık olarak yer verilirken bazı kademelerde

ise bu oranın düştüğü gözlemlenmektedir.

Bu araştırmanın genel amacı DKAB derslerinde yer alan değerler eğitimine ilişkin kazanımların mahiyetini lise öğrencilerinin görüşlerine başvurarak ortaya koymaktır. Araştırma, değerlere ilişkin kazanımların öğrenciler tarafından ne düzeyde içselleştirildiği yine öğrencilerin değerlendirmelerinden yola çıkarak ortaya koyması bakımından önemlidir.

1. YÖNTEM

1.1. Araştırmanın Modeli

Lise öğrencilerinin DKAB dersindeki değerler eğitimine yönelik görüşlerinin incelendiği bu araştırmada nitel araştırma modellerinden durum çalışması kullanılmıştır. Birden fazla olguyu içerisinde barındıran durum çalışmalarında olgular günceldir ve kendi gerçeklikleri içerisinde algılanmaya çalışılırlar (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s. 192). Durum çalışmaları var olan bir durumun incelenmesi ve çok yönlü olarak betimlenmesi amacıyla yürütülürler.

1.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu 2022-2023 eğitim öğretim yılında Şanlıurfa'nın merkez ilçelerinde yer alan farklı türlerdeki ortaöğretim kurumlarında öğrenim görmekte olan çeşitli kademelerdeki lise öğrencileri oluşturmaktadır. Bu okullar belirlenirken eğitim öğretimin farklı türlerdeki okulları temsil etmelerine özen gösterilmiş ve bu doğrultuda Fen Lisesi, Sosyal Bilimler Lisesi, Anadolu Lisesi, Güzel Sanatlar Lisesi, Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi ve Spor Lisesi türlerini temsil edecek birer okul seçilmiştir. Seçilen bu okullarda farklı kademelerdeki öğrencilerle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu grupları temsil edecek öğrencilerin 9, 10, 11 ve 12. Sınıf olarak çeşitli kademelerde olmasına dikkat edilerek toplamda 14 kız ve 14 erkek öğrenciyle görüşülerek bu sayı 28'e tamamlanmıştır. Kademelerdeki sayıların ve cinsiyetin birbirleriyle uyumlu olmasına dikkat edilmiştir.

1.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak 9 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yapılan tüm görüşmeler kayıt altına alınmış, soruların anlaşılması halinde öğrencilere açıklama adına ek sorular yöneltilerek aydınlatılmaları sağlanmıştır.

Araştırma verileri yüz yüze görüşme şeklinde toplanmıştır. Öğrenciler farklı kademe ve okul türleri arasından seçilmiştir. Görüşmeler 2022-2023 eğitim öğretim yılında öğrencilerin ders saatleri dışında birebir olarak gerçekleştirilmiştir. Gönüllülük esasına dayalı olarak yapılan bu görüşmeler öğrencilerin izni alınarak ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınmıştır. Her bir öğrenciyle birebir olarak gerçekleştirilen bu görüşmeler yaklaşık 20 dakika sürmüştür. Daha sonra kayıt altına alınan bu veriler bilgisayar ortamında deşifre edilmiştir.

1.4. Verilerin Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde betimsel analiz ve içerik analizi tekniklerine başvurulmuştur. Betimsel analiz veri toplama araçlarından gözlem, görüşme ve belge gibi araçlarda yer alan temalar, sorular ya da konuların uygun biçimde analiz edilerek bilgilerin ortaya konulmasıyla gerçekleşir. Doğrudan alıntılara yer verilerek konu aydınlatılmaya çalışılır. Araştırma soruları olduğu gibi değil bir cümle ya da başlık şekline dönüştürülerek kullanılır. İçerik analizi ise doğrudan doğruya izlenemeyen insan davranışlarını incelemede kullanılan bir veri analizi tekniğidir. İçerik analizi tekniğindeki temel amaç metinler kümesinin içerisinde yer alan belirli kavramları belirlemek ve bu doğrultuda metin hakkında çıkarımlarda bulunmaktır (Büyüköztürk., 2004, s. 145).

Analizlerde her bir öğrenciye bir numara verilerek kodlamalara başvurulmuştur. (KÖ1, EÖ1, KÖ2, EÖ2..). Aynı zamanda cinsiyete yönelik bir kategorilendirme mevcuttur. Yapılan görüşmeler sonrası öğrencilerin görüşlerinin nesnel bir şekilde ortaya konması adına doğrudan öğrenci görüşlerine yer verilmiştir.

2. BULGULAR ve YORUMLAR

Araştırmanın bu bölümünde farklı tür ve kademelerde öğrenim görmekte olan lise öğrencileriyle gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Yapılan görüşmeler sonucunda ortaya çıkan bulgular şu kategoriler altında düzenlenmiştir: (a) Lise öğrencilerinin değer kavramına ve sahip oldukları değerlere etki eden faktörlere ilişkin görüşleri, (b) Lise öğrencilerinin, değerlerin örgün eğitim sürecinde nasıl bir formda verilmesi gerektiğine ilişkin görüşleri, (c) Lise öğrencilerinin DKAB dersi kapsamında hangi konulara daha sıklıkla yer verildiği ve değerler eğitimine ilişkin konulara yeterli oranda yer verilip verilmediğine yönelik görüşleri, (d) Lise öğrencilerinin DKAB dersi kapsamında daha çok hangi değerlere yer verildiğine ve verilmesi gerektiğine ilişkin görüşleri, (e) Lise öğrencilerinin DKAB dersinin daha nitelikli olarak yürütülebilmesine ilişkin görüş ve önerileri, (f) Lise öğrencilerinin DKAB dersinin gündelik hayatlarına yansımalarına yönelik görüşleri, (g) Lise öğrencilerinin daha yüksek bir ahlaki seviyeye sahip olabilme bağlamında DKAB dersinin işlevine ilişkin görüşleri, (h) Lise öğrencilerinin DKAB derslerinin öğrenme süreçlerine ilişkin görüş ve önerileri, (ı) Lise öğrencilerinin sahip oldukları değerleri çevre ve DKAB dersleri bağlamında değerlendirmeleri.

2.1. Lise Öğrencilerinin Değer Kavramına ve Sahip Oldukları Değerlere Etki Eden Faktörlere İlişkin Görüşleri

Ortaöğretim öğrencilerine “Değer kavramını kısaca tanımlayınız? Sahip olduğumuz değerlere etki eden faktörler nelerdir? Din, kültür, okul, aile, toplum vs.” sorusu yöneltilmiş ve bu kapsamda değer kavramına ilişkin farklı yanıtlar alınmıştır. Öğrencilerin benzer değerler çerçevesinde cevaplar verildiği gözlemlenmiş olup sıklıkla vurgulanan yanıtlar: “saygı” (n=26), “sevgi” (n=24), “kıymet” (n=10), “dürüstlük” (n=8), “merhamet”(n=8), “hoşgörü” (n=6), “yardımseverlik” (n=5), “ahlak” (n=5), “dostluk” (n=4), “önemsemek” (n=4), “adalet” (n=2), “doğruluk” (n=2), “misafirperverlik” (n=2) olarak belirlenmiştir.

Farklı tür ve kademelerdeki öğrencilerle yapılan görüşmeler neticesinde öğrencilerin aslında değer kavramına dair genel geçer bilgilere sahip oldukları ve çoğunlukla benzer yanıtları verdikleri saptanmış olup en fazla üzerinde durulan değerlerin “sevgi” ve “saygı” olduğu gözlemlenmiştir. Sevgi ve saygının hem aile hem de çevrede edinilen çok önemli kavramlar olduğu konusunda genel olarak aynı yargıyı destekler nitelikte cevaplar alınmıştır. Aynı zamanda değerlerin kişiden kişiye ve toplumdaki topluma değiştiğine dair yanıtlar alınmıştır. Öğrencilerin bu konudaki fikirlerine ilişkin yanıtlarından bazılarına aşağıda yer verilmiştir:

“Değer kıymet demektir. Birinin üzerine verdiğimiz yoğun ilgidir. Sevgi ve saygıdır. Her insan aynı karakterde olmadığından değerler toplumdaki topluma ve kişiden kişiye değişiklik gösterir.” (EÖ7)

“Bir insanın başka bir insana, hayvana ya da objeye gösterdiği sevgi ve saygıdır. Tüm insanlar için aynı değildir. Benim değer anlayışım ile bir başkasımınki aynı değildir. Aynı zamanda toplumdaki topluma göre de değişir. Dürüstlük, hoşgörü de bizim değerlerimizdendir. Değerlerin kökenini de saygı oluşturur.” (KÖ5)

Öğrencilere yöneltilen sorular neticesinde öğrencilerin farklı kaynaklardan etkilenecek belli başlı değer dünyalarını oluşturdukları gözlenmiştir. Bu fikirlerini oluşturmalarına yardımcı olacak birtakım faktörlerin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Verilen cevaplara göre şu etkenler öğrencilerin değer yargılarını oluşturmalarında etkili olmuştur: “aile” (n=27), “okul” (n=13), “çevre” (n=10), “din” (n=7), “toplum” (n=7), “arkadaş” (n=6), “örf ve âdet” (n=1) ve “sosyal medya” (n=1) olarak belirlenmiştir.

Alınan cevaplar neticesinde değer yargılarını oluşturma adına neredeyse tüm öğrencilerin “aile” cevabını verdiği gözlenmektedir. İlk öğrenmeler birey üzerinde kalıcı izler bıraktığından bu öğrenmelerin sonradan değişmediğini söyleyenler yanında aslında ailenin de bir yere kadar kişinin hayatında bulunduğunu ve zaman geçtikçe başka faktörlerin de işe katılmasıyla aslında kişinin kendi değer yargılarını oluşturduğunu söyleyenler de mevcuttur.

“Değere en fazla aile etki eder. Terbiyemizi ailemizden alırız. Onlar neye yöneliyorsa biz de ona yöneliriz. Daha sonra çevre gelir. İnsan bazen çevresine özenip onlar gibi olmak isteyebilir.” (EÖ9)

“Sahip olduğumuz değerlere çevre ve aile etki eder. Küçük yaşta ilk eğitimi aileden alırız o yüzden çok etkilidir. Daha sonra çevre gelir.” (EÖ10)

“İnsanların doğuştan değerlere sahip olduğunu ve aynı zamanda bunları değiştirme gücüne de sahip olduklarını düşünüyorum. Aile insanın şekillenmesinde, bir yerlere varmasında çok etkilidir ama son noktayı insan kendisi koyar. Aile kişiye birtakım değerleri verebilir ama kişi büyüdükçe sahip olduğu değerleri araştırmaya başlar, yanlış bulduğunu atar, doğru bulduğunu kendisiyle taşımaya devam eder.” (EÖ11)

“Sahip olduğum değerlere en fazla ailem etki eder. İnsan kendisini ailede huzurlu ve güvenli hisseder. Okul ve çevreden çok daha fazla sevgi vardır bu yüzden kendim bizzat yaşayarak öğrenirim.” (EÖ12)

“Bence aile en fazla etkiye sahiptir. Benim ailem beni nasıl eğittiyse ben de çevremi o şekilde etkilerim o şekilde davranırım.” (KÖ1)

“Değerlerin oluşumuna en fazla aile etki eder. Bir çocuk küçük yaşta ne görürse kendisi diğer yaşamına onu işler. Çocuk sevecen ve mutlu bir ailede büyümüşse sonraki hayatında da o şekilde devam eder. Daha sonra arkadaşlarım ve çevremden etkilenirim. Kişi önce ailede eğitim alır daha sonra çevrede yönünü iyiye ya da kötüye doğru çevirebilir.” (KÖ6)

Değerlerin fazla geçirilen zamanla doğru orantılı olarak gören öğrencilerimiz de mevcuttur. Yani kişi en fazla nerede zaman geçiriyorsa orada bazı değerleri alacaktır. Bu aile de olabilir, okul da arkadaş çevresi de. Genel olarak kız öğrencilerin ailede daha fazla zaman geçirmesiyle beraber değer kazanımında aileyi ön sıralara aldığı, erkek öğrencilerin ise daha fazla çevre ve arkadaş çevresiyle zaman geçirdiği için bunları önceledikleri görülmüştür. Buna yönelik bazı yanıtlara aşağıda yer verilmiştir.

“Öncelik sırasına koyarsak önce aileyi alırız çünkü çevre bir yere kadar bizimledir ama aile her zaman bizimledir. Sabah akşam eve geldiğinde de aileyle birlikteyizdir ama çevre belirli bir süre bizimledir.” (KÖ5)

“Zamanımın çoğunu okulda geçirdiğim için en fazla arkadaşlarımdan etkilenirim daha sonra aile gelir.” (EÖ6)

“Sahip olduğum değerlere en fazla okul ve çevre etki eder. Çünkü zamanımın çoğunu burada geçiriyorum. Okul dışında kalan zamanımı geçirdiğim için daha sonra aile ve arkadaşlarım etkiler.” (EÖ7)

“Değerleri kazanmada daha çok nerede zaman geçirdiğimiz önemlidir. Ben en fazla ailede zaman geçirdiğim için en başta aile gelir. Arkadaşlarımla da zaman geçiriyorum ve onlar da bazı değerleri kazanmamda benim için etkilidir.” (EÖ8)

Değer yargılarını oluşturma adına öğrencilerin cevapları arasında yer alan “okul” kurumuna baktığımız zaman ise bazı öğrencilerin özellikle öğretmenlerinden bazı değerleri öğrendikleri ve hayatlarına aktardıkları görülmektedir. Okulda çokça zaman geçirdikleri için oradaki ortamdan etkilendiklerini söyleyenler olduğu gibi okulun değerleri kazanma adına yeterli olmadığı onun yerine birtakım değerleri cami ve medreselerden edindiklerini söyleyen öğrenciler de mevcuttur. Bu görüşlerden bazıları şunlardır:

“Sahip olduğum değerlere en fazla okul ve çevre etki eder. Çünkü zamanımın çoğunu burada geçiriyorum. Okul dışında kalan zamanımı geçirdiğim için daha sonra aile ve arkadaşlarım etkiler.” (EÖ7)

“Çocukluğumuzun yarısı okulda geçtiği için okul da yine çok etkilidir.” (EÖ3)

2.2. Lise Öğrencilerinin Değerlerin Örgün Eğitim Sürecinde Nasıl Bir Formda Verilmesi Gerektiğine İlişkin Görüşleri

Değerler üzerine yapılan araştırmada öğrencilere “Sizce değerlerin öğretildiği özel bir ders olmalı mı yoksa değerler bütün derslerde mi kazandırılmaya çalışılmalı?” sorusu yöneltmiş ve bu doğrultuda beş kategoride cevaplar alınmıştır. Öğrenciler, değerler eğitiminin ayrı bir ders olarak verilmesini isteyenler (n=14), tüm derslerde olması gerektiğini savunanlar (n=11), bazı derslerde verilmesinin daha anlamlı olduğunu söyleyenler(n=1), hem tüm derslerde hem de özel bir derste verilmesi gerektiği

görüşünde olanlar (n=1) ve değerler eğitiminin verilmemesi gerektiği söyleyenler (n=1) olarak gruplara ayrılmışlardır.

Öğrencilerin yarısı değerler eğitiminin ayrı bir ders olarak verilmesi gerektiğini savunurken, kalan yarısı tüm derslerde verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Öğrencilerin niçin bu yönde düşündüklerine ilişkin birçok farklı sebep sundukları görülmektedir.

“Ayrı bir ders olmalıdır. Çünkü değerlerimizi bizim için çok önemlidirler ve bizim bunları gelecek nesillere de aktarmamız gerekiyor. Ayrı bir ders olursa odağımız direkt olarak o derste olacağı için daha etkili olacağını düşünüyorum. Zaten ayrı bir derste görürsek biz onu diğer derslerle de bağdaştırabiliriz.” (KÖ12)

“Değerler ayrı bir ders olarak verilmeli. Önceki zamanlarda ahlak, diksiyon gibi dersler de vardı ve ben faydalı olduğunu düşünüyorum. Eğer diğer derslerde öğretilmeye çalışılırsa konular karmaşık hale gelebilir örneğin matematik dersinde değerlerin öğretildiğini düşünemiyorum.” (EÖ6)

“Bence tüm derslerde ayrı ayrı verilmeli. Okul sadece okuma yazmanın öğretildiği bir yer değildir ayrıca hayat dersi verilen bir yerdir bu yüzden her derste bu konuya yer verilmelidir.” (EÖ2)

“Her derste işlenmesi daha faydalıdır. Her dersin işlenme mantığı farklıdır. Sadece bir derste işlersek bir kişinin mantığına göre hareket ederiz ama farklı derslerde işlersek farklı kişilerin görüşlerini görüp bize en mantıklı gelen değeri seçebiliriz. Bir hocanın değer hakkında uzun uzadıya konuşmasındansa farklı derslerde farklı hocaların değerleri ders arasına serpiştirmesi daha faydalı olur. Her hocanın da sahip olduğu değerler farklıdır ve bizler de onlardan bunları öğreniriz.” (EÖ3)

“Her derste değerler öğretilmeli. Her dersin öğretilmek istenen değerlerinin belirlenmesi daha iyi ve net olur çünkü herkes kendi dalından ilerlerse daha anlaşılır değerler verileceğini düşünüyorum. Her öğrencinin ilgisi aynı değildir bu yüzden matematik dersinde de DKAB dersinde de değerler eğitimi verilmeli ki öğrenci hangisine ilgiliyse oradan bir değer edinebilsin. Aynı zamanda bu şekilde tek taraflı olmaktan da kurtulmuş oluruz örneğin sadece DKAB öğretmeni bize bir değer öğretmesi bizi tek taraflılığa iter.” (EÖ13)

“Tüm derslerde değerler eğitimine yer verilmelidir çünkü tek bir ders olduğunda kişi için kalıcı olmaz, ama tüm derslerde görürsek değerlerimiz de artar ve akılda kalıcılığı sağlar. Sadece bir derste işlenirse örneğin haftada bir saat görürsek herkes onu doğru anlamayabilir ve uygulaması da yapılamaz. Ama her derste öğrenci o konuyu görürse kalıcı olur ve öğrenciler onu iyice kavrayabilir.” (EÖ4)

“Tüm derslerde işlenmeli ayrıca da tek bir dersimiz de olmalı. Derslerimize baktığımızda-örneğin matematik, fizik gibi- zaten hayat odaklı bir eğitim verilmek isteniyor. Değerler de hayatın içindeki vazgeçilmez unsurlardan biri olduğu için onun da tüm derslerde verilmesi gerekiyor. Ayrıca tek bir derste de olmalı ki kafamızda daha somut hale getirebilelim.” (KÖ4)

2.3. Lise Öğrencilerinin DKAB Dersi Kapsamında Hangi Konulara Daha Sıklıkla Yer Verildiği ve Değerler Eğitimine İlişkin Konulara Yeterli Oranda Yer Verilip Verilmediğine Yönelik Görüşleri

Bu kategori altında öğrencilere “DKAB dersi kapsamında daha çok hangi konulara yer veriliyor? Sizce değerler eğitimine yeterli oranda yer ayrılmış mı? Daha az mı daha çok mu yer verilmeliydi?” sorusu yöneltilmiş ve bu konuda yine farklı cevaplar alınmıştır. Öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde bazı ortak noktalar üzerinde bir araya geldikleri gözlemlenmektedir. Öğrencilerin şu konulara sıklıkla vurgu yaptıkları gözlemlenmiştir: Peygamberler hayatı (25), değerler (21), ibadetler (14), Kur'an-ı Kerim (8), iman (7), emir ve yasaklar (4), İslam tarihi (4), diğer dinler (4).

Elde edilen verilerden yola çıkarak öğrencilerin DKAB dersi kapsamında daha çok peygamberler hayatı, ibadetler, iman esasları başta olmak üzere belli başlı konular üzerinde durulduğunu, değerlere yer vermekle beraber yeterince yer verilmediğini ifade ettikleri görülmektedir. “Değerler eğitimine yeterince yer ayrılmış mı?” sorusuna ise öğrencilerden olumlu (11) cevap verenler olduğu gibi olumsuz (17) cevap verenlerin sayısının daha fazla olduğu gözlenmektedir.

“İbadet, özellikle namaza çok vurgu yapılıyor. Peygamberimizin hayatı, sahabilerin hayatı anlatılıyor. Ahlak üzerinde duruluyor. Neredeyse her yıl bu konuları görmek mümkün. Değerler eğitimine yeterince yer verildiğini düşünüyorum özellikle peygamberimiz anlatılırken değerlere vurgu yapılıyor. Aynı şekilde bu yıl genç sahabilerin hayatlarından bahsediyoruz, yine bu konuda değerlere yer veriliyor.” (KÖ11)

“Peygamberimizin hayatı, Kur’an-ı Kerim, hadisler, dualar, ibadetler gibi konulara genel olarak yer veriliyor. Değerlere yer verildiğini düşünüyorum örneğin İslam dininde gayrimüslim birisi Müslüman olmaya zorlanmaz, hoşgörüsüyle davranılır. Her dine karşı saygılı olmayı öğretir. Yahudi biriyle empati kurmayı öğretir.” (EÖ1)

“Peygamberler hayatına, vahiy konusuna yer veriliyor. Değerler eğitiminin fazla verildiğini düşünmüyorum. Hocaların kendi isteğiyle ilgili olduğunu düşünüyorum eğer daha fazla yer vermek isterse verebileceğini düşünüyorum.” (KÖ2)

“Allah sevgisi, peygamberimizin hayatı, tevhit, dinin çevreye etkisi, sahabilere yer veriliyor. Değerler eğitimine yeterince yer verilmediğini düşünüyorum. Biz değerleri öğrenmektense din kavramını daha fazla öğreniyoruz. Değerler adında bir ünite başlığı olmalı ve hocalar daha fazla üzerinde durmalı.” (EÖ6)

“Toplumsal değerler, peygamberler hayatı var bunun içinde de en fazla peygamberimizin hayatına yer veriliyor bu benim açımdan olumlu bir durum çünkü son peygamber Hz. Muhammed’dir ve din bu şekilde tamamlanmıştır. İbadetler, inanç konuları ve diğer dinlere yer veriliyor. Değerler eğitimine yeterince yer verilmediğini düşünüyorum ve bu yüzden öğrencilerin çoğu yanlış davranışlar sergiliyor bu yüzden daha fazla yer verilmeliydi.” (EÖ7)

2.4. Ortaöğretim Öğrencilerinin DKAB Dersi Kapsamında Daha Çok Hangi Değerlere Yer Verildiğine ve Verilmesi Gerektiğine İlişkin Görüşleri

Ortaöğretim öğrencilerine “DKAB dersi kapsamında daha çok hangi değerlerin aşılmasına çalışılıyor? Peki sizce hangi değerlere ağırlık verilmeli?” sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre daha sık işlenen değerler şu şekildedir: “saygı” (n=25), “sevgi” (19), “yardımseverlik” (n=8), “ahlak” (n=7), “dürüstlük” (n=7), “merhamet” (n=6), “hoşgörü” (n=6), “adalet” (n=5), “alçakgönüllülük” (n=3). En fazla verilmesi gerektiği düşünülen değerler ise şu şekilde sıralanmaktadır: “saygı” (n=21), “dürüstlük” (n=4), “adalet” (n=3), “sevgi” (n=2) ve “hoşgörü” (n=1).

“Sevgi, saygı ve hoşgörü en fazla üzerinde durulan değerler. En fazla saygıya ağırlık verilmelidir. Saygı değerlerin kaynağıdır ve saygı olmazsa diğerleri de olmaz.” (EÖ10)

“Sevgi, saygı, hoşgörü, yardımseverlik, alçakgönüllülük, cömertlik, dostluk gibi değerler verilmeye çalışılıyor. En fazla sevgi değerine ağırlık verilmelidir. Sevgi değerlerin anahtarıdır. Bizim gençler olarak sevgiye ihtiyacımız var. Kötü psikolojik sorunlar yaşayan, aile baskısıyla karşı karşıya kalan, gelecek kaygısı yaşayan gençler var. Tüm bu gençlere sevgiyle yaklaşmak gerekiyor. Aynı zamanda saygı da vazgeçilmez değerlerimizdendir. Saygı karşımızdaki insanın gözümüzdeki değerini belirler.” (KÖ13)

“Toplumsallık, yardımseverlik, duyarlılık, saygı, adalet gibi değerler kazandırılmaya çalışılıyor. İnsanların en fazla adalete ihtiyacı var. Hepimiz hayata eşit şartlarda yarışmıyoruz. Aynı zamanda da dürüstlük de bizler için çok önemli kavramlardır. İkisi de birbiriyle doğrudan orantılıdır. Bir insan dürüstse adaletsizlik yapmaz. Adam kayırma, torpil gibi haksızlıkların önüne geçilmesi gerekiyor.” (KÖ3)

“Sevgi, dostluk, yardımlaşma, birlik ve dayanışma, dürüstlük, tevazu, adalet gibi toplum için yaşayabilmek için gerekli değerler verilmeye çalışılıyor. En fazla adalete yer verilmesi gerekir çünkü adaletin sağlanmadığı bir ülke her daim karışır. Adalet tüm değerlerin kökenini oluşturur, diğer değerleri vermek için önce adaletin verilmesi gerekir. Ülkede adalet sağlandıktan sonra diğer değerler de kendiliğinden gelecektir. Daha sonra dürüstlük ve insanın çevresine ve diğer insanlara saygı değeri kazandırıldıktan sonra pek bir sıkıntı kalacağını düşünmüyorum.” (EÖ5)

2.5. Ortaöğretim Öğrencilerinin DKAB Dersinin Daha Nitelikli Olarak Yürütülebilmesine İlişkin Görüş ve Önerileri

Değerler eğitiminin yeterince verilip verilmediğine ilişkin yapılan araştırmada öğrencilere “DKAB dersinde verilmek istenen değerler eğitimi yeterli düzeyde midir? Etkisini arttırmak için neler

yapılabilir?” sorusu yönlendirilmiş ve bu doğrultuda cevaplar alınmıştır. Bu bağlamda öğrenciler, yoğun olarak sadece sınıf ortamında kalan, öğrencilere uygulaması yaptırılmayan bilgilerin kalıcı olmadığını ve kendilerine bir etkisinin olmadığını vurgulamaktadırlar. Aynı şekilde değerlerin örnekler şeklinde aktarılmasının öğrencinin zihninde daha somut karşılıklar oluşturabileceği üzerinde de sıklıkla durulmaktadır.

“Verilmek istenen değerler eğitimi yeterli düzeyde değildir. Verilmek istenen değerler hakkında daha fazla uygulama yapılarak konu daha iyi kavranabilir.” (EÖ6)

“Değerler eğitiminin yetersiz olduğunu düşünüyorum. Daha çok peygamberler hayatına ağırlık veriyorlar. Konularda çok fazla yer edinmiyor. Bu değerlerin öğrencilere daha kolay anlatılması ve uygulamalı bir şekilde yapılması gerekiyor. Örneğin yardımseverlik değeri için yaşlı bakım evlerine ziyarette bulunulabilir.” (EÖ7)

“Verilmek istenen değerler eğitiminin yeterli olmadığını düşünüyorum. Kişiden kişiye etki etme oranı değişmekle beraber etkili bir şekilde derste anlatılsaydı toplumun bu halde olmaması gerekirdi. Hocalar üzerinde durmuyorlar. Etkisini arttırmak için etkinlikler yapabiliriz. Geziler, gösteriler yapılarak akılda kalıcı hale getirilebilir. Örneğin hasta bakım evlerine ya da çocuk ıslah evlerine gidilebilir. Ya da örneğin otobüste giderken ya da çarşı pazarda gezerken nasıl davranılması gerektiğini tiyatroyla anlatabiliriz.” (KÖ5)

2.6. Ortaöğretim Öğrencilerinin DKAB Dersinin Gündelik Hayatlarına Yansımalarına Yönelik Görüşleri

DKAB dersinde verilmek istenen değerlerin öğrencilerin günlük hayatlarına, insanlarla ilişkilerine bir katkısı olup olmadığı aynı zamanda olumlu bir mahiyet gösterip göstermediği sorgulanmıştır. Kazandırılmak istenen değerlerin günlük hayatta bir karşılığı olduğunu söyleyen öğrenciler (16) bulunduğu gibi karşılığının olmadığını dile getiren öğrenciler (7) de mevcuttur. Öğrencilerin bir kısmı sadece bazı konularda karşılığı olduğunu vurgulamış (3), iki öğrenci ise kişiye göre değiştiğini dile getirmişlerdir.

“Olumlu anlamda etkisi vardır. Eğer derste merhametli olmayı gördüysek dış dünyada da bunu sergileyebiliriz. Örneğin derste empatiyi öğreniyoruz bunu günlük hayata aktararak günlük hayatta karşımızdaki insanın nasıl düşünüp hissettiğini öğrenebiliriz. Doğayla ve insanlarla nasıl bir ilişki gerçekleştirmemiz gerektiğini bizlere öğretir. Çevremiz ve kişilere saygılı davranırsam onlardan da aynı karşılığı görürüm.” (EÖ4)

“Olumlu anlamda katkı sağlar. Mesela arkadaşınla konuşurken eğer düzgün bir şekilde konuşursak, saygılı olursak aramızdaki sevgi de hoşgörü de dürüstlük de artar, iletişimimiz iyi olur. Sorumluluk sahibi olduğumu hatırlarım hayatım daha da güzelleşir diye düşünüyorum.” (EÖ6)

“Kendim için olumlu anlamda katkı sağladığımı söyleyebilirim. Gereken dersi alana katkı sağlayacaktır. Yani kişiden kişiye göre değişir.” (EÖ8)

Elde edilen verilere göre öğrenciler genel olarak değerler eğitiminin önemli ve gerekli olduğunu düşünse de hayata geçirilme noktasında büyük eksiklikler olduğunu vurgulamışlardır.

2.7. Ortaöğretim Öğrencilerinin Daha Yüksek Bir Ahlaki Seviyeye Sahip Olabilme Bağlamında DKAB Dersinin İşlevine İlişkin Görüşleri,

Bu kategorimizde öğrencilere “DKAB dersinde değerler eğitimi verilmesinin kişiyi daha ahlaklı yapacağını düşünüyor musunuz?” sorusu yöneltilmiş ve cevapları analiz edilmiştir. Yanıtlar incelendiği zaman öğrencilerin üç gruba ayrıldıkları görülmektedir. DKAB dersinde verilmek istenen değerler eğitiminin kişiyi daha ahlaklı yaptığını söyleyen öğrenciler (8) olduğu gibi bu dersin öğrencinin ahlakî düzeyi üzerinde bir etkisi olmadığını söyleyen (4) öğrenciler de bulunmaktadır. Öğrencilerin büyük çoğunluğu ise (16) bu eğitimin kişiden kişiye değiştiği yönündedir.

“Evet yapar. Zaten derste anlatılanlar peygamber aracılığıyla bize gelen Allah’ın emirleridir. Ben bir davranışta bulunurken tüm bunları göz önünde bulundurup davranırım. Sadece bu dünya değil öteki dünya adına da davranışlarıma yön veririm.” (KÖ6)

“Ahlaklı yapmaz. Çünkü haftada iki saat gördüğüm ders hiçbir etki yapmaz, ben derste gördüklerimi uygulayamam. Sadece derste görmek yetmez aynı zamanda bunu çevremden de

görüp pekiştirmem gerekiyor. Aileler ile de görüşülüp onlarla da konuşulmalı, iletişim içinde olunmalı. Ara sıra toplantı yapıp öğrencilerin değerler eğitimi adına birlikte hareket etmek için fikir alışverişi yapılmalı.” (KÖ9)

“Yapması gerekiyor ama yaptığını düşünmüyorum. Hayatımızın her alanında geçerli olması gereken şeyler bize öğretiliyor ama bizlere sadece teoride ve sınav odaklı öğrettikleri için bizler onu hayata aktaramıyoruz. Kişinin zaten içinde varsa ve derste bunları görüyorsa doğru yoldayım diyecektir. Ama derste sınav odaklı gittiğimiz için pek verim alamıyoruz.” (KÖ4)

2.8. Ortaöğretim Öğrencilerinin DKAB Derslerinin Öğrenme Süreçlerine İlişkin Görüş ve Önerileri

Bu kategoride öğrencilerden DKAB dersinin işleyişiyle ilgili genel bir değerlendirme yapmaları istenmiştir. Verilen cevaplar incelendiğinde öğrencilerin genel olarak daha fazla uygulama ve görselliğe ihtiyaç duyulduğunu vurguladıkları görülmektedir.

“...Genel olarak kitaptan dersi işliyoruz akıllı tahtamız olmasına rağmen kullanmıyoruz. Ben işitsel olarak konuyu öğrenen bir insanım bu yüzden hocanın anlatım tekniği benim için yeterlidir ama görsel olarak öğrenen bir öğrenci akıllı tahtadan faydalanabilir.” (KÖ12)

“Sadece kitaba bağlı kalmak çok yetersiz kalıyor. Konuyu tekrarlar yoluyla zihinlere iyice yerleştirilmeli. Akıllı tahtadan da faydalanmalıyız. Duymanın yanında görerek de dersi işlemek kalıcılığı artırır.” (EÖ9)

“Örneğin yardımseverlik üzerine tiyatro yapılabilir bu şekilde hem eğlenilir hem de yaparak yaşayarak öğrenilir bilgi yarışması yapılabilir. Dini alanlara ya da darülaceze gibi kurumlara geziler yapılabilir.” (KÖ13)

2.9. Ortaöğretim Öğrencilerinin Sahip Oldukları Değerleri Çevre ve DKAB Dersleri Bağlamında Değerlendirmeleri.

Bu kategoride çevreden edinilen değerler ile DKAB dersindeki değerlerin bir değerlendirilmesinin yapılması ve birbiriyle uyumu hakkında görüşlerin alınması amaçlanmıştır. Bu çerçevede öğrencilere “Çevrenizden edindiğiniz değerler ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinden edindiğiniz değerleri kıyaslayınca arada fark görüyor musunuz? Size göre birbirleriyle uyumlu mudur? Değilse örnek verebilir misiniz?” sorusu sorulmuş ve cevapları alınmıştır.

Sorulan sorular analiz edildiğinde öğrencilerin bu konuda ikiye ayırdıkları görülmektedir. Yaklaşık yarısı çevreden edinilen değerler ile DKAB dersinden edinilen değerlerin birbirleriyle uyumlu (13) olduğunu, ikisinin de aynı minvalde seyrettiğini dile getirirken diğer yarısı aslında bir uyumun söz konusu olmadığını (13) birbirleriyle farklı sayılabilecek özellikte olduğunu vurgulamışlardır. Aslında bu durumun kişinin aile ve çevresiyle alakalı olduğunu söyleyen (2) öğrencilerimiz de mevcuttur.

“Bir fark yoktur birbiriyle uyumludur ama ailede gördüğümüz değerlerin daha ayrıntılı olduğunu düşünüyorum. Derste daha genel olarak işliyoruz. Örneğin DKAB dersinde saygı deyince büyüklere karşı saygılı olmalıyız gibi genel ifade kullanırız. Ama ailede saygı denince oturma şeklinden konuşma, yeme içme şeklimize kadar ayrıntılı bir şekilde öğretilir.” (KÖ12)

“Aynı şeyi öğretiyorlar ama okulda daha az gösterildiği için akılda kalıcı olmuyor. Okulda çok kısıtlı öğretilirken çevrede daha geniş anlamda öğreniyoruz.” (EÖ7)

“Hem çevre hem de okul aynı şeyi öğretmeye çalışır. Ama okul daha etkilidir. Çünkü zamanımızın çoğunu okulda geçiriyoruz ve öğretmenler de bize bu konuda destek oluyorlar.” (EÖ6)

“Fark var. Çevrede gördüğümüz değerler farklıdır. Çevrede yaşayan insanlar genelde değerleri kendileri oluştururken DKAB dersinde ayet ve hadislerden hareketle belirli değerler sunulur.” (KÖ10)

“Fark var. Okulda anlatılan düzenli, faydalı bilgilerken; çevrede öğrendiklerim daha düzensiz, dağınık öğrenmelerdir. Daha sonra çocuk tüm bunları toparlayıp ortaya yeni bir ürün koyuyor.” (EÖ14)

“İkisi de birbiriyle uyumludur. İkisinin de öğretmek istedikleri aynı ama günlük hayatta insanlar derste öğrendiklerini hayata aktaramıyorlar.” (EÖ3)

Öneriler

1. Değerlerin kazandırılması sürecinde öğrenci merkezli etkinliklere daha sık bir şekilde yer verilmeli, öğrencilerin değerleri gerçek hayatta kullanabilecekleri bir formda öğrenmeleri sağlanmalıdır.
2. Toplum olarak daha çok ihtiyaç duyduğumuz değerlerin belirlenebilmesi adına gerek MEB gerekse akademik camia tarafından ihtiyaç analizleri gerçekleştirilmelidir.
3. DKAB öğretim programlarında daha çok günümüz insanının ihtiyaç duyduğu değerlere yer verilmelidir.
4. Değerler eğitiminin öğrenciler açısından ne derece karşılık bulduğunu saptamak adına daha geçerli sonuçlara ulaşabilmek üzere deneysel çalışmalara da başvurulmalıdır.
5. Öğrencilerin merkezi sınavlara hazırlanma kaygısıyla daha çok bahsi geçen sınavlarda kendileri açısından önemli gördükleri derslere odaklanmaları ve DKAB derslerine ilgisiz davranmaları ihtimalleri göz önünde bulundurularak DKAB derslerinin yanı sıra diğer tüm derslerde de değerler eğitimine yer verilmelidir.

Sonuç

Çalışmanın bu kısımda ortaöğretim öğrencileriyle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgulardan hareketle ortaya çıkan sonuçlara yer verilmiş, sonuçlar ilgili araştırma sonuçları ile tartışılmıştır. Ayrıca araştırmadan elde edilen bulgulardan yola çıkılarak DKAB dersinin daha etkili bir şekilde yürütülmesine ve bu alanda gelecekte işe koşulacak araştırmalara ilişkin önerilerde bulunulmuştur.

Alanyazında değer kavramının birden fazla yönü olduğu, farklı disiplinler tarafından çeşitli biçimlerde tanımlanmış görülmektedir. Farklı yönleri bulunan değer kavramının tanımlarına baktığımız zaman bazı ortak noktalarda birleştiklerinden bahsetmek mümkündür. Buna göre değerler kişilere tercih edilmesi, benimsenmesi gereken şeylerin bir listesini sunar.

Çalışma grubunda yer alan öğrencilerinin değer hakkında genel olarak derinlemesine bilgidan ziyade yüzeysel birtakım fikirlere sahip oldukları görülmüş ve bu bilgiler üzerinden bazı çıkarımlara gittikleri gözlenmiştir. Öğrenciler, “değer” denilince ilk akla gelenler olarak: sevgi, saygı, kıymet, dürüstlük, merhamet, hoşgörü, yardımseverlik, ahlak, dostluk, adalet, misafirperverlik ve doğruluk kavramlarını sıralamışlardır. Bunların içerisinde ise sevgi ve saygı kavramlarının görüşme yapılan öğrencilerin neredeyse tamamı tarafından dile getirildiği görülmüştür. Sahip olunan değerlere etki konusunda ise öğrencilerin büyük bir kısmının ilk sıraya “aile” kavramını koydukları, okul, çevre, din, toplum arkadaş, örf ve âdet ve sosyal medyanın aileyi takip ettiği gözlenmiştir.

Öğrenciler birçok bilgi ve becerilerini içinde doğup büyüdükleri ve onları rol model olarak benimsediklerini söyledikleri ailelerinden aldıklarını ifade etmişlerdir. Aslında öğrencilerin de dile getirdikleri gibi toplumun temel taşı diye nitelenen ailenin çocuğun kişilik gelişiminde çok büyük bir öneme sahip olduğu, daha sonraki öğrenmelerini bunun üzerine inşa ettiği yönündeki bulgulara alan yazında işe koşulan diğer çalışmalarda da rastlamak mümkündür. Cebeci (2005, s. 2), çocuğun ahlaki gelişiminin anne ve babanın etkisiyle oluşmaya başladığını daha sonra arkadaş çevresiyle bu gelişimin devam ettiğini söylemektedir. Benzer şekilde Aydın (2003, s. 142) da çocuğun ahlaki temellerinin atıldığı en önemli yerin aile olduğundan ve burada edindiği değerlerin daha sonraki hayatına yön verdiğinden bahsetmektedir. Öğretmenlerin bu konudaki fikirlerinin incelendiği çalışmalara baktığımız zaman değerler eğitiminde birinci sıranın aileye verildiği görülmektedir (Meydan, 2012, s. 270; Keskin, 2013, s. 321).

Öğrencilerden elde edilen görüşlere göre içerisinde bulunulan çevre de en az aile kadar bireyin ahlaki

gelişimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Değerler eğitiminde aile ve çevrenin birlikte hareket etmesi gerektiği, temelleri atılan bu değerlerin çevre yardımıyla geliştirilmesinin mümkün olduğu yönündeki araştırmalar da öğrencilerin değer edinimi adına verdiği yanıtlarla paralellik arz etmektedir (İbalı, 2019, s. 27; Alver ve Kesicioğlu, 2019, s. 166).

Öğrencilerin önemli bir kısmı sosyal medyanın da değer kazanımı üzerinde etkisinin olduğunu vurgulamaktadırlar. Fidan (2009, s. 16) da bu konuya vurgu yaparak çocukların sosyal medyadan çok etkilendiklerini, sosyal medya amaçlarının çocukların amaçlarının önüne geçtiğini ve sosyal medyanın etkisinin artmasıyla aile ve okulun bu alandaki etkisinin azaldığını yaptığı araştırma sonucunda ortaya koymuştur. Korkmaz (2014, s. 196) da bu konuya değinmekte, din, kültür ve toplumun kişiyi ahlaki davranışlarda bulunmaya itebildiğini öne sürmektedir. Güngör'e (2000) göre ahlaki davranışta bulunmanın bir tek sebebi bulunmamakta bilhassa çevrenin diğer tüm değişkenlere göre daha önemli bir etkisi bulunmaktadır.

Öğrencilerinin değerlerin örgün eğitim sürecinde nasıl bir formda verilmesi gerektiğine ilişkin görüşleri incelenmiş bu doğrultuda değerler eğitiminin ayrı bir ders olarak mı yoksa tüm derslerde mi verilmesi gerektiği sorgulanmıştır. Değerler eğitiminin ayrı bir ders olması gerektiğini düşünen öğrenciler diğer derslerde verilen konularla değerler eğitiminin karışacağı endişesi ve odaklanma problemi yaşama korkusu yaşadıklarını dile getirmişlerdir. Literatürdeki bu tür çalışmalara bakıldığı zaman bu görüşe paralel araştırmaların olduğunu görmekteyiz. İbalı (2019, s. 86) değerler eğitimi verilmek isteniyorsa müfredatın sadeleştirilmesinin, gerekirse ayrı bir ders verilmesinin gerekliliğinden ve müfredatın yoğunluğu sebebiyle değerler eğitiminin aksayabildiğinden bahsetmiştir. Kaya (2020) da konuya ilişkin yapmış olduğu araştırmasında öğretmenlerin genel olarak değerler eğitiminin ayrı bir ders olarak verilmesini tercih ettiklerini, ders aralarına sıkıştırılan değerlerin öğrenciler tarafından ciddiye alınmadığını vurguladıklarını ortaya koymaktadır.

Öğrencilerin DKAB dersi kapsamında hangi konulara daha sıklıkla yer verildiği ve değerler eğitimine ilişkin konulara yeterli oranda yer verilip verilmediğine yönelik görüşlerine başvurulmuştur. Öğrencilerin bu dersin kazanımlarına yönelik görüşleri incelenmiş ve daha çok peygamberler hayatı, ibadetler ve değerler konularına ağırlık verildiği görülmüştür. Değerler eğitiminin yeterliliğine yönelik olarak ise bazı öğrenciler olumlu yanıt verirken bazıları olumsuz yanıt vermiştir. Olumsuz yanıt veren öğrencilerin yanıtının fazla olması dikkat çekmektedir.

DKAB dersinde verilmek istenen değerler eğitiminin yeterli olduğunu söyleyen öğrencilerin DKAB dersiyle değerler eğitimi özdeşleştirdikleri ve kazandırılmak istenen beceri ve tutumlarla değerleri bağdaştırdıklarından söz etmek mümkündür. Arslan-Parlak (2011, s. 136) da Ortaöğretim DKAB ders müfredatında ahlak ve değerler eğitimine yönelik çalışmada müfredatın genelinde ve öğretim basamaklarının hepsinde değerler eğitiminin yeterli olduğundan, her konuya uygun kazanım ve etkinlikler oluşturulduğundan ve öğrencilerin gelişim seviyelerine uygunluğundan bahsetmektedir. Çimen (2007, s. 124) DKAB ders müfredatın büyük kısmının ahlak eğitimine ayrıldığından bahsetmiş ve bu müfredatın öğrenci seviyesine uygun olduğunu dile getirmiştir. Meydan (2012, s. 215) da DKAB ve Sosyal Bilimler dışındaki derslerde değerler ve eğitiminin öğretmen ve öğrencide ciddi farklılıklar oluşturmadığından bahsetmektedir. Kaymakcan ve Meydan (2011, s. 32) da aynı şekilde DKAB programında yer alan "Ahlak ve Değerler" adlı öğrenme alanının değerler eğitiminde önemli bir nokta olduğunu, bu alan içerisinde ortaöğretimin tüm kademelerinde toplam 4 üniteye yer verildiğini belirtmişlerdir.

Verilmek istenen değerler eğitimi yetersiz bulan öğrenciler konu dağılımı açısından değerlerin yetersiz kaldığından ve ders öğretmeninin bu konu üzerinde gereğince durmamasının geçerli sebepleri olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir. Aslan (2021) da değerlerin tanımı, önemi, programlarda verilen değerler, programların öğretmen ve öğrenciye bakışı, değerlerin kazandırılması noktasında kullanılan yöntem ve teknikler gibi konuların açıkça belirlendiği bir değerler eğitimi yaklaşımının bulunmadığını öne sürmektedir.

Öğrencilerinin DKAB dersi kapsamında daha çok hangi değerlere yer verildiğine ve verilmesi gerektiğine ilişkin görüşleri incelendiğinde bu konuda çeşitli cevaplar elde edildiği görülmektedir. Alınan yanıtlara bakıldığında öğrenciler derste en fazla saygı, sevgi, yardımseverlik ve ahlak değerlerinin yer verildiğini dile getirmişlerdir. Bunun yanında en fazla saygı değerine ağırlık verilmesi

gerektiğini düşünmektedirler.

Ortaöğretim öğrencilerinin DKAB dersinin daha nitelikli olarak yürütülebilmesine ilişkin görüş ve önerileri incelenmiş ve bu kapsamda derste verilmek istenen değerler eğitiminin yeterli düzeyde olup olmadığı sorulmuştur. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun verilmek istenen bu eğitimin yeterli olmadığı yönünde görüş bildirdikleri görülmüştür. Ders sayısının az olması ve ders kitabında yeterince değerlere yer verilmediği düşüncesinin öğrencileri bu yanıtı ittiği düşünülmektedir. Aynı zamanda ders öğretmeni faktörünün çok önemli olup onun bilgi ve becerileri doğrultusunda dersin yönlendirildiğini belirtmişlerdir. Akçin (2016, s. 77) de öğretmenlerin karakter eğitimi için yeterli düzeyde olmadıklarını belirterek bu görüşe kuvvet kazandırmıştır.

Öğrencilerinin DKAB dersinin gündelik hayatlarına yansımalarına yönelik görüşleri ve daha yüksek bir ahlaki seviyeye sahip olabilme bağlamında DKAB dersinin işlevine ilişkin görüşleri incelenmiş, bu bağlamda öğrencilere bu dersten edindikleri bilgilerin hayatlarına olumlu anlamda katkısı olup olmadığı sorulmuştur. “Olumlu” etkilerinin olduğu çok sayıda öğrenci tarafından kabul görmüştür. Fakat bireyi daha ahlaklı yapma noktasında bu durumun kişiden kişiye göre değiştiğini söyleyen öğrencilerin fazla olması dikkat çekicidir. Cebeci (2005, s. 130) DKAB dersinin güzel davranışlar sergilemede olumlu katkılarının olduğunu söylemiş fakat olumlu olduğu düşüncesinin yaş arttıkça düşme eğiliminde olduğunu, bunun nedeninin ise çocuğun ilgisinin başka yönlere kayması olabileceğini dile getirmiştir. Aynı şekilde DKAB, Türkçe, Beden Eğitimi, Müzik, Görsel Sanatlar, Vatandaşlık gibi derslerin öğrencilerin karakter gelişimini desteklediği de yapılan araştırmalar sonucunda ortaya konan bulgulardandır. (Akçin, 2016, s. 133).

DKAB derslerinin öğrenme süreçlerine ilişkin öğrencilerin görüşleri incelendiğinde haftada iki saatlik dersin öğrencilerin hayatlarına etki noktasında yetersiz kaldığını düşündükleri görülmüş ve bu doğrultuda ders saatinde arttırıma gidilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Cebeci (2005, s. 89) ve Akçin (2016, s. 69) de ilgili alanda yapmış oldukları araştırmalardan elde edilen bulgulara göre benzer şekilde DKAB ders sürelerinin yetersiz olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Öğrencilerden nitelikli ders işleme noktasında önerdikleri gezi, gözlem, tiyatro gibi etkinliklerden faydalanmanın öğretilmek istenen kavramları ve değerleri daha iyi bir şekilde öğretebileceği dile getirilen hususlar arasındadır.

Kaynakça

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleştirme derecesinin değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Akçin, B. (2016). *Ortaokullarda verilen karakter eğitimi ve uygulamalarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bartın Üniversitesi.
- Alver, M., ve Kesicioğlu, S. (2019). Karakter ve değer eğitimi yaklaşımları ve uygulamaları. Kağan, M. ve Yılmaz, N. (Ed.), *Karakter ve değer eğitimi* (155-173) içinde. Pegem Akademi.
- Arslan-Parlak, E. (2011). *Ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi ders müfredatında ahlak ve değerler eğitimi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Aslan, F. (2021). *2010 ve 2018 ortaöğretim din kültürü ve ahlak bilgisi öğretim programlarında yer alan değerler eğitimi anlayışlarının karşılaştırılması*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Aydın, M. (2003). Gençliğin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144.
- Büyüköztürk, Ş. (2004). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem A Yayıncılık.
- Cebeci, A. (2005). *İlköğretim din kültürü ve ahlâk bilgisi derslerinde ahlâkî değerlerin eğitimi ve öğretimi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Uludağ Üniversitesi.
- Çimen, İ. T. (2007). *İlköğretim okullarındaki DKAB dersi öğretim programında ahlak öğretimi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Çukurova Üniversitesi.
- Fidan, N. K. (2009). Öğretmen adaylarının değer öğretimine ilişkin görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim*

Dergisi, 2(2), 1-18.

- Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar: ahlâk psikolojisi, ahlaki değerler ve ahlaki gelişme*. Ötüken Yayınları.
- Güngör, E. (2000). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. Ötüken Yayınları.
- İbali, N. (2019). *Ortaöğretim programlarında yer alan değerlerin öğretimi hakkında öğretmen görüşleri*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Kale, N. (2013). Nasıl Bir Değerler Eğitimi? R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Aslan ve M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi* (313-322) içinde. Dem Yayınları
- Kaya, Z. F. (2020). *Değerler eğitiminin ve öğretiminin pedagojik olarak incelenmesi: Şanlıurfa örneği*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi.
- Kaymakcan, R. ve Meydan, H. (2014). *Ahlak ve değerler eğitimi*. Dem Yayınları.
- Kaymakcan, R., ve Meydan, H. (2011). Din kültürü ve ahlak bilgisi programları ve öğretmenlerine göre değerler eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 9 (21), 29-55.
- Keskin, Y. (2013). Mesleki yeterliklerin kazanılma sürecinde öğretmen adaylarının görüşlerinin değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 8 (3), 319-339.
- Korkmaz, S. (2014). Din psikolojisinde değerler ve Erol Güngör'ün değerler hakkındaki görüşleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (24), 177-199.
- Meydan, H. (2012). *İlköğretim okullarında değerler ve karakter eğitimi*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Poyraz, H. (2013). *Değerlerin kuruluşu ve yapısı*. R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Aslan ve M. Zengin (Ed.), *Değerler ve eğitimi* (81-88) içinde Dem Yayınları.
- Tarhan, N. (2018). *Değerler psikolojisi ve insan*. Timaş Yayınları.
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2018). *Değerler eğitimi*. Pegem Akademi.
- Uysal, E. (2003). Değerler üzerine bazı düşünceler ve bir erdem tasnifi denemesi: insanî erdemler–İslâmî erdemler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1).
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Sorumlu Yazar / Corresponding Author: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Fatih KAYAN

Diğer Yazarlar / Other Authors: Serap ALTUĞ

Yazar Katkı Oranı Beyanı/Author Contribution Rate: Araştırmacılar çalışmaya eşit oranda katkı yapmışlardır.

Çatışma Beyanı / Conflict Statement: Çatışma Beyanı / **Conflict Statement:** Yazarlar bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkilerinin bulunmadığını, herhangi bir çıkar çatışmalarının olmadığını beyan etmişlerdir.

Etik Beyanı / Ethical Statement: Harran Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulunun 21.10.2022 tarihli oturumu ve 2022/189 numaralı kurul kararı ile çalışmanın etik açıdan uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Destek ve Teşekkür / Support and Thanks: Yazarlar bu çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmadığını beyan etmişlerdir.

Yayımlanan makalede araştırma ve yayın etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'nin editör ve yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

